

مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش: راهنمای نگارش

در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی

(برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی، اعضای هیئت علمی و استادان راهنمای پایان‌نامه‌ها)

مؤلفان

دکتر مهری پریخ

دکتر رحمت‌الله فتاحی

گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد

تهران / ۱۳۹۰

پریرخ، مهری، ۱۳۳۲ -

مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش: راهنمای نگارش / مولفان مهری پریرخ، رحمت‌الله فتاحی.

تهران: نشر کتابدار، ۱۳۹۰

۱۰۹ص: (مجموعه کتابدار، ۵۸، روش تحقیق و نگارش: ۱)

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا

موضوع: تحقیق -- روش شناسی -- دستنامه‌ها

موضوع: تحقیق -- روش شناسی -- راهنمای آموزشی (عالی)

شناسه افزوده: فتاحی، رحمت‌الله. ۱۳۳۰ -

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ۴ پ ۱۸۰/۵۵/۹ Q

رده‌بندی دیویی: ۰۰۱/۴۲۰۷

شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۸۷۰۸۴

www.ketabdar.org

mohsent@ketabdar.org

عنوان: مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش: راهنمای نگارش

نویسندگان: دکتر مهری پریرخ، دکتر رحمت‌الله فتاحی

صفحه آرای و طرح جلد: کتابدار

مجموعه کتابدار: ۵۸، روش تحقیق و نگارش: ۱

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۰ / شمارگان: ۲۲۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۴۱-۰۱۰-۸

تلفن: ۴-۸۸۴۸۱۳۵۳ / ۸۸۹۷۹۵۶۱

دورنگار: ۸۸۹۷۹۵۶۰ / همراه: ۰۹۱۳۱۸۸۳۵۸۱

نشانی بخش: کتابدار، تهران، صندوق پستی ۱۹۷۳ / ۱۴۱۵۵

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار.....
۹	درآمد.....
۹	ضرورت‌ها و هدف‌های تألیف کتاب.....
۹	الف. دلایل خاص.....
۱۰	ب. دلایل عام.....
۱۰	هدف‌های کتاب.....
۱۰	الف: هدف‌های کوتاه‌مدت.....
۱۰	ب. هدف‌های بلند مدت.....
۱۳	فصل اول: آموزش عالی و جایگاه آن در پرورش توانایی پژوهش و تولید دانش.....
۱۳	ماهیت پژوهش و فعالیت‌های پژوهشی.....
۱۴	فرایند پژوهش و جایگاه مرور پیشینه در آن.....
۱۶	مبانی و ملزومات پژوهش و تولید دانش.....
۱۶	هدف‌های آموزش عالی و رویکردهای تحقق آن (تفکر تحلیلی، انتقادی و خلاق).....
۱۷	تأسیس مراکز رشد مهارت‌های حرفه‌ای و برگزاری کارگاه‌های آموزشی.....
۱۹	فصل دوم: مفهوم، اهمیت و هدف مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش.....
۲۰	هدف‌های پیشینه پژوهشی.....
۲۳	ارتباط پژوهش در دست انجام با سایر پژوهش‌ها.....
۲۴	انواع مرور نوشتار و پیشینه پژوهش.....
۲۵	۱. مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش با رویکرد توصیفی.....
۲۵	نمونه‌ای از مرور توصیفی.....
۲۶	نمونه‌ای از مرور توصیفی (به زبان انگلیسی).....
۲۶	۲. مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش با رویکرد تحلیلی.....
۲۶	نمونه‌ای از مرور تحلیلی.....
۲۷	نمونه مرور تحلیلی به زبان انگلیسی.....
۲۸	۳. مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش با رویکرد انتقادی.....
۲۸	نمونه مرور انتقادی.....
۲۹	نمونه مرور انتقادی به زبان انگلیسی.....
۳۰	۴. سایر انواع.....
۳۱	فصل سوم: چارچوب و مراحل تدوین مرور نوشتار و پیشینه پژوهش.....
۳۱	مرحله اول: مشخص ساختن گستره مطالعه.....
۳۱	مرحله دوم: شناسایی منابع مورد بررسی.....
۳۲	۱-۲. مراجعه به منابع مقدماتی.....
۳۲	۲-۲. مراجعه به پایگاه‌های اطلاعاتی.....
۳۳	۳-۲. مراجعه به فهرست کتابخانه‌ها.....
۳۴	۴-۲. مراجعه به موتورهای کاوش اینترنت.....
۳۴	۵-۲. دروازه‌های اطلاعاتی در اینترنت.....
۳۴	۳-۲. شناسایی منابع پژوهشی مرتبط.....
۳۵	۱. پایان‌نامه‌ها.....
۳۶	۲. گزارش طرح‌های پژوهشی.....
۳۷	۳. مقاله‌های مبتنی بر پژوهش.....
۳۷	۴. مقاله‌های مروری.....
۳۷	۵. مقاله‌های همایش‌ها.....
۳۸	۶. مقاله‌های توصیفی و تحلیلی.....
۳۸	۷. کتاب‌ها.....
۳۸	۸. کتاب‌های مروری.....

۳۹	۹. منابع مرجع
۳۹	۱۰. روزنامه‌ها
۳۹	۱۱. انتشارات دولتی و سازمانی
۴۰	مرحله سوم: مطالعه و تحلیل منابع
۴۰	مرحله چهارم: یادداشت‌برداری از مطالب مطالعه شده
۴۱	مرحله پنجم: مشخص ساختن ساختار مرور نوشتارها و پیشینه پژوهش
۴۱	مرحله ششم: نگارش مرور پیشینه با استفاده از شبکه نگارش مناسب
۴۲	مرحله هفتم: بازنگری در متن تدوین شده
۴۲	مرحله هشتم: تدوین منابع و مآخذ
۴۳	برخی اشتباه‌های معمول در تدوین پیشینه پژوهش
۴۵	فصل چهارم: ساختار و محتوای پیشینه پژوهش
۴۵	۱. مقدمه (درآمد)
۴۶	مثال اول:
۴۶	مثال دوم:
۴۶	مثال سوم:
۴۶	چند مثال به زبان انگلیسی:
۴۶	مثالی دیگر
۴۷	۲. بدنه اصلی
۴۷	الف. نظم یا سازمان محتوا
۴۸	ب. چگونگی ارائه محتوا
۴۹	۳. استنتاج پایانی از مرور نوشتارها
۵۱	فصل پنجم: زبان و شبکه نگارش پیشینه پژوهش
۵۳	مثالی دیگر
۵۴	بازنگری نهایی متن
۵۵	کلام پایانی
۵۶	منابع و مآخذ
۵۷	پیوست ۱: سیاهه واری تدوین و ارزیابی پیشینه پژوهش
۶۰	پیوست ۲: نمونه‌هایی از انواع مقاله‌های مروری و پیشینه پژوهش
۶۰	پیوست ۳: نمونه‌ای از یک پیشینه پژوهش با اشاره به بخش‌های آن
۶۰	بررسی و ارزیابی شیوه‌های سازماندهی اطلاعات در وب سایت کتابخانه‌های دانشگاهی
۶۴	پیوست ۴: بررسی دیدگاه مؤولان بخش‌های مختلف کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی درباره
۶۶	پیوست ۵: بازنگری در برنامه آموزشی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
۶۹	پیوست ۶: نتایج جستجو در ابرموتورهای کاوش و موتورهای تحت پوشش آنها
۷۲	پیوست ۷: وضعیت وب سایت‌های ایرانی بر اساس عوامل عمومی ارزیابی
۷۲	پیوست ۸: نمونه‌ای از تحلیل متن یک مرور نوشتارها به زبان انگلیسی
۸۰	پیوست ۹: نمونه دیگری از مرور نوشتارها به زبان انگلیسی
۸۲	پیوست ۱۰: A content analysis of television violence
۸۵	پیوست ۱۱: LANGUAGE AND GENDER: A brief Literature Review
۸۷	پیوست ۱۲: نمونه‌های فشرده‌تری از مرور نوشتارها
۸۹	پیوست ۱۳: نمونه‌هایی از کتابشناسی‌های پایانی پیشینه‌ها
۸۹	پیوست ۱۴: نمونه‌ای از کتابشناسی پایان یک مقاله
۹۰	پیوست ۱۵: دستورالعمل و نمونه‌هایی از انواع استنادها
۱۰۱	پیوست ۱۶: دستورالعمل و نمونه‌هایی از انواع استنادها. شیوه‌نامه دانشگاه شیکاگو
۱۰۲	پیوست ۱۷: دستورالعمل و نمونه‌هایی از انواع استنادها APA Format
۱۰۶	پیوست ۱۸: نمونه‌هایی از کتابشناسی‌های پایانی پیشینه‌ها
۱۰۸	پیوست ۱۹: راهنماها و شیوه‌نامه‌های مورد استفاده در تدوین پیشینه پژوهش: برخی از سایتها

پیشگفتار

فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی ایران در سال‌های اخیر رو به افزایش گذاشته است و همه ساله تعداد قابل توجهی طرح پژوهشی و پایان‌نامه در این مراکز انجام می‌گیرد. در بسیاری از موارد، مجریان طرح‌های پژوهشی و بویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی با یک مشکل جدی روبرویند: ناآشنایی با "مرور متون" و نگارش پیشینه پژوهش؛ در حالی که پیشینه پژوهش جایگاه ویژه‌ای در پیشبرد پژوهش دارد و سنگ زیربنای پژوهش است. به بیان دیگر، کمتر پژوهشی را بدون بررسی و تحلیل سایر پژوهش‌های مرتبط می‌توان بدرستی به انجام رساند. بیشتر دانشجویان نمی‌دانند چگونه و با چه رویکردی به تدوین این بخش از پژوهش خود بپردازند. استادان راهنما نیز در هدایت دانشجویان با مشکلات جدی روبرویند و نمی‌توانند دانش و مهارت مورد نیاز برای این کار را در فرصت کوتاه به آنها منتقل کنند. فصل دوم پایان‌نامه‌ها و نیز مقاله‌های پژوهشی منتشر شده در مجلات علمی نشان دهنده کیفیت پایین پیشینه پژوهش در این نوع نوشتارهاست. به نظر می‌رسد بیشتر دانشجویان و پژوهشگران ما هنوز به اهمیت و ضرورت پیشینه پژوهش در انجام طرح‌های تحقیقاتی و پایان‌نامه‌ها و نیز جایگاه آن در تولید دانش پی نبرده‌اند.

با وجود اهمیتی که پیشینه پژوهش در شکل گرفتن و پیشبرد تحقیق دارد، بجز برخی کتاب‌های روش تحقیق که به صورت کلی به این موضوع پرداخته‌اند، کتاب خاصی در این زمینه به زبان فارسی تهیه و منتشر نشده است. کتاب حاضر حاصل چند سال تجربه تدریس درس "مطالعه مستقل" و نیز هدایت پایان‌نامه در مقاطع کارشناسی ارشد و

دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. این کتاب با هدف کلی کمک به پژوهشگران و دانشجویان در کسب مهارت و دانش لازم برای تدوین پیشینه پژوهش نگاشته شده است. هدف‌های خاص مورد نظر کتاب در بخش بعدی به تفصیل آمده است. مطالعه این بخش می‌تواند به روشن شدن اهمیت تدوین پیشینه پژوهش بیشتر مدد رساند.

شیوه و رویکرد ارائه مطالب در این اثر به گونه‌ای است که دانش و مهارت مورد نظر را گام به گام و همراه با مثال‌های عینی و تمرین در خواننده به وجود می‌آورد. امید است این اثر مورد استفاده آنها قرار گیرد. از همه خوانندگان علاقه‌مند درخواست می‌شود هرگونه انتقاد و پیشنهاد را به پدیدآورندگان انعکاس دهند تا در ویرایش‌های بعدی لحاظ شود.

دکتر مهری پریوخ دکتر رحمت‌الله فتاحی

گروه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد

www.ketab.ir

درآمد

ضرورت‌ها و هدف‌های تألیف کتاب

مرور و بررسی نوشته‌های موجود مانند کتاب، مقاله، پایان‌نامه و سایر آثار پژوهشی از مقدمات اساسی و نخستین مراحل انجام بسیاری از پژوهش‌ها، از جمله پایان‌نامه، طرح پژوهشی و مقاله تحقیقی است. اغلب مشاهده می‌شود که پژوهشگران، بویژه دانشجویانی که در مرحله انجام پایان‌نامه هستند، ابهام‌ها و پرسش‌های بسیاری در زمینه شیوه تهیه و تدوین پیشینه پژوهشی دارند و به درستی و کامل نمی‌توانند آن را انجام دهند. از سوی دیگر، در بیشتر کتاب‌های روش تحقیق اشاره کوتاهی به مبانی و روش‌های تدوین پیشینه پژوهش شده و یا هیچ اشاره‌ای به آن نشده است. کتاب حاضر با توجه به چنین نیازی تألیف شده است و انتظار می‌رود با رهنمودهای ارائه شده بتواند به پرسش‌های پژوهشگران در این زمینه پاسخ دهد. در عین حال، ضرورت تألیف این کتاب را می‌توان به دو شکل زیر تفکیک و توجیه کرد. این دلایل می‌تواند به روشن‌تر شدن اهمیت آشنایی اعضای هیئت علمی، دانشجویان، و پژوهشگران با اصول و شیوه‌های نگارش پیشینه پژوهش کمک کند.

الف. دلایل خاص

- مطالعه و نوشتن بخشی از زندگی اعضای هیئت علمی، دانشجویان و پژوهشگران است. به همین دلیل باید با همه جنبه‌های آن، از جمله مرور آثار دیگران و بررسی انتقادی آنها آشنا باشند،

- پژوهش بخشی از کار اعضای هیئت علمی و دانشجویان و پژوهشگران است و آنها باید با اصول و شیوه‌های تدوین پیشینه پژوهش که یکی از مقدمات اساسی تحقیق است آشنا باشند،

- مشاوره و هدایت دانشجویان برای تدوین پیشینه پژوهش مستلزم آشنایی با اصول و شیوه‌های آن است،

- داوری کتاب‌ها، مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها که اغلب به اعضای هیئت علمی سپرده می‌شود نیاز به مهارت تفکر تحلیلی و انتقادی در زمینه نقد پیشینه پژوهش دارد،

ب. دلایل عام

از آنجا که مهارت تفکر تحلیلی و انتقادی یکی از قابلیت‌های مورد نیاز برای انجام درست پیشینه پژوهش است، دلایل زیر را می‌توان برای کسب این مهارت برشمرد:

- زندگی در محیط‌های دانشگاهی به تفکر تحلیلی و انتقادی نیاز دارد،
- اعتقاد به پیشبرد مرزهای دانش به تفکر تحلیلی و انتقادی نیاز دارد،
- مطالعه هدفمند متون علمی به تفکر تحلیلی و انتقادی نیاز دارد،
- نگارش مقاله و متون علمی به تفکر تحلیلی و انتقادی نیاز دارد،

هدف‌های کتاب

کتابی که پیش رو دارید با توجه به موارد بالا تدوین یافته و به همین لحاظ هدف‌های مشخصی را دنبال می‌کند. این هدف‌ها در دو بعد کوتاه‌مدت و بلند مدت مورد توجه قرار گرفته است:

الف: هدف‌های کوتاه‌مدت

- آشنایی با مفهوم، ارزش و ماهیت پیشینه پژوهش،
- آشنایی با انواع و رویکردهای نگارش پیشینه پژوهش،
- آشنایی با منابع کلیدی برای تهیه و تدوین پیشینه پژوهش،
- آشنایی با شیوه تحلیل، نقد و ارزیابی منابع پیشینه،
- آشنایی با شیوه‌های شناسایی انواع روش‌ها، ابزارها، متغیرها و مفاهیم کلیدی در پژوهش‌ها از طریق مطالعه پیشینه در سایر پژوهش‌ها،
- آشنایی با زبان و سبک نگارش پیشینه پژوهش.

ب. هدف‌های بلندمدت

- کسب توانایی کاربرد مهارت تفکر تحلیلی، انتقادی و خلاق در مطالعه متون علمی و استفاده از آنها در نگارش پیشینه پژوهش،
- کسب توانایی شناسایی نقاط ضعف و قوت پژوهش‌های گذشته،

- کسب توانایی تشخیص فضاهای خالی تحقیق در حوزه‌های تخصصی،
- کسب توانایی نگارش مقاله‌های مروری در حوزه‌های تخصصی،
- کسب توانایی آموزش مهارت مرور پیشینه پژوهش به دیگران (دانشجویان و...)،
- کسب توانایی مشاوره و هدایت دانشجویان در پژوهش‌های علمی.